

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

گروه تاریخ

پایان‌نامه جهت دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی تاریخ ایران اسلامی

عنوان:

اوضاع سیاسی - اجتماعی لرستان در عصر رضاشاه

(1320-1304 ش)

استاد راهنما:

دکتر باقرعلی عادل‌فر

استاد مشاور:

دکتر حجت فلاح توتکار

نگارش:

افسانه نصیرپور

اسفند 1389

تقدیر و تشکر:

- سپاس خدای را آنگاه که مرا در دایره‌ی امکان نهاد و نقش علم را بر دفتر اندیشه‌ام کشید تا در برهوت نادانی سیراب گر وجودم باشد.
- سپاس از تمامی افرادی که سهمی هر چند اندک در رشد و پیشرفت من داشته‌اند، در این میان خانواده‌ام و به خصوص پدر و مادر عزیزم.
- سپاس از تمامی آموزگاران دلسوزم که مرا از ابتدا تا کنون راهنما و الگو بوده‌اند، بویژه اساتید بزرگوارم در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره):
- جناب آقای دکتر عادل‌فر به عنوان استاد راهنما که در طول مراحل این پایان‌نامه، همواره با راهنمایی‌های ارزنده و حسن خلقشان مرا همراهی کردند.
- جناب آقای دکتر فلاح به عنوان استاد مشاور که با نظرات سازنده خود مرا در هر چه بهتر به انجام رساندن این پایان‌نامه یاری رساندند.

و

- دیگر اساتید ارجمندم جناب آقای دکتر آبادیان، دکتر پورمحمدی املشی، دکتر رحیمی، دکتر بهشتی سرشت، دکتر محمدی، دکتر علیپور و اساتید بزرگوار گروه تاریخ دانشگاه لرستان نهایت تقدیر و تشکر را دارم.
- از مسئولین محترم کتابخانه‌ی مرکزی و بخش مرجع دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، کتابخانه و سازمان اسناد مجلس شورای اسلامی بویژه آقای ططری، کتابخانه و سازمان اسناد ملی ایران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه لرستان، انتشارات شاپورخواست شهرستان خرم‌آباد، کتابخانه‌ی اداره‌ی فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان خرم‌آباد که با من نهایت همکاری را داشته‌اند کمال قدردانی و تشکر را دارم.
- و در پایان سپاس از تمامی کسانی که نامشان ذکر نشد و لی یادشان همواره در خاطر من زنده خواهد ماند بویژه دوستان عزیز من که بهترین یاوران من در روزگاران تلخ و شیرین زندگی‌م بودند

تقدیم به :

روح پاک پدرم

که سایه‌ای بود و پناهی بود، و ... نیست

و

مادرم

به پاس عاطفه‌ی سرشار و گرمای امیدبخش وجودش

و

خواهرم زهرا

به پاس تعبیر عظیمش از واژه‌ی ایثار

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان‌نامه / رساله

بدین وسیله گواهی می‌شود جلسه دفاعیه از پایان‌نامه کارشناسی ارشد افسانه نصیریور دانشجوی رشته تاریخ گرایش ایران اسلامی تحت عنوان اوضاع سیاسی - اجتماعی لرستان در دوره رضاشاه در تاریخ ۱۳۸۹ / ۱۲ / ۰۸ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان‌نامه با نمره ۱۰۰ و درجه عالی مورد تأیید هیأت داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبه‌ی دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر باقر علی عادل‌فر	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
۲	استاد مشاور	دکتر حجت فلاح‌توبکار	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
۳	داور خارج	دکتر داریوش رحمانیان	استادیار	دانشگاه تهران	
۴	داور داخل	دکتر حسین آبادیان	دانشیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محمدتقی آذرمینا	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	

بسمه تعالی

دانشگاه بین المللی امام خمینی(ره)
معاونت آموزشی دانشگاه - مدیریت تحصیلات تکمیلی
(فرم شماره ۲۶)

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب اصطلاح نصرپور دانشجوی رشته تاریخ ایران ایراق مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد بدین وسیله اصالت کلیه مطالب موجود در مباحث مطروحه در پایان نامه / تز تحصیلی خود، با عنوان ارضخیزی سیاسی نظامی لرستان عصر پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۲۰) را تأیید کرده، اعلام می نمایم که تمامی محتوی آن حاصل مطالعه، پژوهش و تدوین خودم بوده و به هیچ وجه رونویسی از پایان نامه و یا هیچ اثر یا منبع دیگری، اعم از داخلی، خارجی و یا بین المللی، نبوده و تعهد می نمایم در صورت اثبات عدم اصالت آن و یا احراز عدم صحت مفاد و یا لوازم این تعهد نامه در هر مرحله از مراحل منتهی به فارغ التحصیلی و یا پس از آن و یا تحصیل در مقاطع دیگر و یا اشتغال و ... دانشگاه حق دارد ضمن رد پایان نامه نسبت به لغو و ابطال مدرک تحصیلی مربوطه اقدام نماید. مضافاً اینکه کلیه مسئولیت ها و پیامدهای قانونی و یا خسارت وارده از هر حیث متوجه اینجانب می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء و تاریخ

اصطلاح نصرپور
۸۹، ۱۲، ۸

چکیده:

معیشت کوچ‌نشینانی در لرستان که ناشی از شرایط جغرافیایی آن بود، منجر به شکل‌گیری ساختار پراکنده سیاسی - اجتماعی قبیله‌ای تحت ریاست خوانین مختلف شد. از طرفی عبور راه مهم شمال به جنوب از لرستان و هم‌جواری با مناطق نفت‌خیز و مهم جنوب بر نقش منطقه در سیاست‌های حکومت‌های مرکزی ایران و کشورهای بیگانه (انگلیس) افزود، از این رو ایجاد امنیت و تسلط بر لرستان از دغدغه‌های اصلی دولت مرکزی ایران بوده است. رابطه این دو با توجه به ضعف و قوت حکومت مرکزی همواره با نوسان همراه بوده است و با ضعف دولت قاجار ایلات منطقه با اتخاذ نوعی خودمختاری، برای کسب قدرت بیشتر به درگیری و رقابت با دیگر ایلات می‌پرداختند و حکام منتصب حکومت مرکزی نیز با دامن زدن به این اختلافات و ایجاد تفرقه بین آنان، بر شدت هرج و مرج و ناامنی‌ها افزودند. این نوع ساختار سیاسی - اجتماعی لرستان در تقابل با اهداف و ماهیت تمرکزگرای دولت رضاشاه بود، که این تقابل به کنش و واکنش‌های طولانی بین این دو نیرو انجامید. در این پایان‌نامه به تأثیر شرایط جغرافیایی بر ساختار سیاسی - اجتماعی منطقه و نقش آن در اتخاذ رویکرد دولت رضاشاه در قبال لرستان پرداخته شده و علل واکنش عشایر منطقه در برابر طرح‌های رضاشاه و شیوه‌های برخورد حکومت مرکزی با اهالی منطقه و پیامدهای این تقابل مورد بررسی قرار گرفته است. از جمله دستاوردهای این پژوهش این است که اگرچه نهایتاً در سال 1312ش، با تکیه بر ابزارهای مختلف و توأم با خشونت و سرکوب، یکجانشینی بسیاری از ایلات تا حدی عملی گشت، لیکن طرح‌های سیاسی - اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی فراوانی که در راستای تثبیت طرح یکجانشینی به اجراء درآمد، چون بدون بسترسازی و برنامه‌ریزی‌های دقیق، بدون و بلندمدت اقتصادی - اجتماعی بود نتوانست نتایج مورد نظر حکومت را در آن زمان برآورد و با تضعیف بسیاری از گروه‌های عشایری بخشی از سرمایه اقتصادی و اجتماعی کشور تضعیف گشته و نهایتاً با سقوط رضاشاه در شهریور 1320ش اکثر ایلات به زندگی سابق خود بازگشتند.

واژه‌های کلیدی:

لر، لرستان، عشایر، رضاشاه، قشون غرب، امیراحمدی، تخته‌قاپو.

فهرست مطالب:

صفحه:	عنوان:
1	کلیات تحقیق:

بخش اول : جغرافیای لرستان:

فصل اول: اوضاع اقلیمی لرستان:

9	1-1-1- موقعیت جغرافیایی لرستان:
10	1-1-2- آب و هوای منطقه لرستان:
11	1-1-3- ناهمواری‌های منطقه لرستان:
11	1-1-4- دشت‌های مهم منطقه لرستان:
12	1-1-5- کوه‌های لرستان:
14	1-1-6- شبکه‌های آبی لرستان:
15	1-1-7- پوشش گیاهی منطقه لرستان:

فصل دوم: جغرافیای انسانی منطقه لرستان:

17	1-2-1- قوم لر و وجه تسمیه آن:
18	1-2-2- گویش مناطق لر نشین:
19	1-2-3- ایلات و طوایف مهم لرستان:

فصل سوم: جغرافیای تاریخی لرستان تا کودتای سوم اسفند 1299ش:

25	1-3-1- پیشینه تاریخی قوم لر:
27	1-3-2- تاریخ لرستان پس از اسلام:
32	1-3-3- اوضاع لرستان در عصر مشروطه:
37	1-3-4- جنگ جهانی اول و تأثیر آن بر منطقه لرستان:

بخش دوم: بررسی اوضاع سیاسی - نظامی لرستان از سال 1300 تا 1312ش:

فصل اول: دول اروپایی و نیروهای عشایری:

- 43.....1-1-2-ردپای کشورهای بیگانه در تحولات عشایری:
- 47.....2-1-2-نقش لرستان در سیاست‌های دول اروپایی در ایران:

فصل دوم: ظهور دولت رضاشاه در سیاست ایران و تأثیر آن بر منطقه لرستان:

- 54.....1-2-2-شکل‌گیری کودتا:
- 56.....2-2-2-اوضاع لرستان مقارن کودتای 1299ش:
- 57.....3-2-2-جهت‌گیری رضاخان در قبال لرستان:

فصل سوم: شیوه‌های حکومت مرکزی و وابستگان آن برای تسلط بر منطقه لرستان:

- 61.....1-3-2-سیاست تفرقه در میان عشایر:
- 62.....2-3-2-نقش جناح اداری و نظامی کودتا در تهاجم به خرم‌آباد:
- 64.....3-3-2-واکنش اقشار مختلف مردم به تهاجم قشون غرب به لرستان:

فصل چهارم: آغاز تهاجم قشون غرب به لرستان:

- 68.....1-4-2-فتح خرم‌آباد:
- 70.....2-4-2-اعدام دسته‌جمعی سران و خوانین متنفذ لرستان:
- 73.....3-4-2-ساخت برج‌ها و پست‌های نظامی:
- 74.....4-4-2-شورش سال 1303ش و ادامه سیاست سرکوب:
- 80.....5-4-2-تداوم سیاست سرکوب:
- 83.....6-4-2-شورش علی محمدخان طرهانی:
- 87.....7-4-2-قتل امیرطهماسب وزیر فوائد عامه در لرستان:
- 90.....8-4-2-افول مبارزات عشایری و مقدمات تخته‌قاپو:

مقدمه:

در دوره رضاشاه نوع جدیدی از برخورد حکومت مرکزی با ایلات و عشایر منطقه لرستان رقم خورد. بررسی این حوادث جز در پرتو بررسی تحولات جغرافیایی و تاریخی منطقه به ویژه در اواخر دوره قاجار و بررسی ماهیت دولت جدید امکان پذیر نیست. در پژوهش حاضر پس از اشاره‌ای مختصر به شرایط جغرافیایی و تأثیر آن بر ساخت سیاسی-نظامی و اجتماعی منطقه لرستان، به ریشه نژادی و قومی لر و تغییر و تحولات تاریخی آن تا کودتای 1299ش پرداخته شده است. در ادامه سیاست‌های رضاشاه از سال 1304 تا 1320ش در منطقه لرستان و اشکال و اسلوب برخورد رژیم پهلوی با ایلات و عشایر منطقه مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت به تأثیر و پیامدهای سیاست‌های پهلوی اول بر روی ساختارهای سیاسی و اجتماعی مردم لرستان پرداخته شده است که در طی آن نوعی از دگرگونی‌های شتاب زده ارزش‌ها و ساختارهای سنتی و فرهنگی جامعه لرستان را تحت تأثیر قرار داد. در این پایان‌نامه سعی بر آن است تا به چگونگی روابط متقابل این نیروها پرداخته شود.

این پایان‌نامه مشتمل بر یک مقدمه، سه بخش و یک نتیجه‌گیری است. بخش اول با عنوان جغرافیای لرستان خود، مشتمل بر سه فصل است که در فصل اول به اوضاع اقلیمی و طبیعی منطقه و تأثیر آن بر تحولات سیاسی-نظامی-اقتصادی و اجتماعی منطقه می‌پردازد. فصل دوم با عنوان جغرافیای انسانی منطقه به پیشینه قوم لر و تراکم پراکندگی ایلات و عشایر می‌پردازد. در فصل سوم به تحولات تاریخی منطقه از ابتدا تا کودتای سوم اسفند 1299ش پرداخته شده است. بخش دوم با عنوان اوضاع سیاسی و نظامی منطقه لرستان از سال 1304 تا 1312ش، خود شامل چهار فصل است. در فصل اول به نقش دولت‌های اروپایی در تغییر و تحولات سیاسی-نظامی عشایر لرستان پرداخته شده است و در فصل دوم چگونگی روی کار آمدن رضاشاه و رویارویی آن با عشایر منطقه لرستان مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم شامل شیوه‌ها و روش‌های حکومت مرکزی در راستای تسلط بر منطقه لرستان و سرکوب عشایر آن می‌شود و در فصل چهارم آغاز تهاجم قشون غرب به لرستان و چگونگی تقابل نیروهای مرکزی و محلی مورد بررسی قرار گرفته است. بخش سوم با عنوان نقش دولت رضاشاه در تحولات اجتماعی لرستان مشتمل بر سه فصل است، در فصل اول بیشتر به پیشینه زندگی اجتماعی اهالی لرستان در اواخر دوره قاجار و در اوایل دوره پهلوی و شرح طرح‌های حکومت رضاشاه پهلوی در راستای

یکجانشین کردن و تخته قاپوی ایلات پرداخته شده است. در فصل دوم چگونگی رویارویی دولت رضاشاه و ایلات و عشایر به ویژه روش‌های دولت جدید در راستای تخته قاپوی ایلات و عشایر مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم نیز به طرح‌ها و برنامه‌های این دولت در راستای تثبیت طرح تخته قاپو و تبدیل زندگی ایلی به روستایی و شهرنشینی و چگونگی جهت‌گیری قبایل و عشایر لر در قبال آنها پرداخته شده است.

تعریف مسئله:

منطقه لرستان از دیرباز به دلیل منابع و ذخایر طبیعی و ساختار جمعیتی خاص مورد توجه بوده و در اواخر دوره قاجار از نظر سیاسی نیز به دلیل ضعف حکومت مرکزی و وجود نظام عشایری تقریباً از نظارت مستقیم دولت خارج شده بود و توسط خوانین و رؤسای طوایف اداره می‌شد. رضاشاه در ابتدای قدرت خود و به منظور تمرکز قدرت و دسترسی آسان به منطقه خوزستان توجه ویژه‌ای به لرستان کرد. سیاست‌های او از جمله سیاست اسکان عشایر منجر به برخورد طوایف و عشایر لرستان با قوای دولتی بین سالهای (1300 تا 1312 ش) شد. از جمله پیامدهای این سیاست اجرای طرح‌های سیاسی اقتصادی اجتماعی فرهنگی و نظامی در منطقه است که این موضوع هم با چالش‌های بین دولت و قوای محلی همراه بوده است و در نهایت این چالش‌ها با سرکوب عشایر لرستان در سال 1312 ش به پایان رسید. در این پایان‌نامه سعی بر آن است که به چگونگی این چالش‌ها و پیامدهای آن در منطقه پرداخته شود.

سؤال اصلی تحقیق:

1. ساختار اجتماعی و سیاسی لرستان در آغاز حکومت رضاشاه چگونه بود و چه جایگاهی در سیاست‌گذاری‌های رضاشاه در منطقه داشته است؟

سوالات فرعی تحقیق:

1. دلایل واکنش مردم لرستان در برابر سیاست‌های رضاشاه در منطقه چه بوده است؟
2. سیاست عشایری رضاشاه چه تأثیری در ساخت اجتماعی - سیاسی منطقه لرستان داشت؟

فرضیه اصلی تحقیق:

1) منطقه لرستان از لحاظ اجتماعی منطقه‌ای با اکثریت عشایری بود که رابطه آنها با حکومت مرکزی به دلیل خودبسندگی اقتصادی و نظامی و مناسبات درون ایلی آن همواره دچار نوسان بوده است، که با دولت تمرکزگرای رضاشاه در تضاد بود و منجر به درگیری‌های فراوانی بین دولت مرکزی و نیروهای عشایری شد.

فرضیات فرعی تحقیق:

1) شیوه زندگی کوچ‌نشینی و باور به تداوم این شیوه‌ها و سنت‌ها و نیز روش اجباری سیاست عشایری رضاشاه از دلایل واکنش عشایر منطقه بود.

2) نهادها و واحدهای مستقل نظامی و فرهنگی و اجتماعی در سطح منطقه ایجاد شد و به تدریج گروه‌های وسیع عشایری در روستاها ساکن شدند یا به اجبار به مناطق گوناگون کوچ داده شدند که این امر به نوبه خود تأثیرات زیادی بر شکل اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی داشته است.

سوابق پژوهشی موضوع:

تاکنون محمدرضا والی‌زاده معجزی در کتاب تاریخ لرستان روزگار پهلوی به عنوان اثری مستقل به تاریخ لرستان در دوره پهلوی پرداخته است. این اثر شرحی از جنگ‌ها و کنش‌ها و واکنش‌های ایلات و عشایر با حکومت مرکزی است و بیشتر به تاریخ سیاسی حکومت حکام پهلوی در منطقه است. از طرف دیگر در خلال پایان نامه‌های کارشناسی ارشد با عنوان بررسی وضعیت سیاسی اجتماعی لرستان از کودتای 1299ش تا شهریور 1320 از علی حاتمی فرد و بررسی اوضاع سیاسی اجتماعی لرستان از مشروطه تا سال 1312ش از علی مینایی و مقاله‌ای با عنوان سیاست‌های قومی پهلوی اول در قبال قوم لر از دکتر بهرامی به طور کلی به این موضوع پرداخته شده است. در این پژوهش سعی بر این است که به صورت جزئی و تخصصی به مسائل عمده اجتماعی و تأثیر آن بر ساختار سیاسی لرستان بر اساس اسناد و مدارکی که اخیراً توسط مؤسسات گوناگون منتشر و در اختیار محققان قرار گرفته است مورد بررسی قرار گیرد.

بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش عمدتاً توصیفی - تحلیلی و به شیوه کتابخانه‌ای است. تحقیق در این پژوهش ابتدا با تنظیم طرح اولیه و سپس شناسایی منابع و مآخذ آغاز شده است و پس از این مرحله به جمع‌آوری اطلاعات (فیش برداری) پرداخته شده و با اتمام این مرحله اطلاعات گردآوری شده گزینش طبقه‌بندی شده و سپس تحقیق با توجه به اطلاعات گزینش شده تدوین و تایپ گردیده است. نهایتاً با رفع اشکالات با توجه به تذکرات اساتید راهنما و مشاور برای دفاع آماده شده است.

نتایج قابل پیش‌بینی از تحقیق:

از جمله نتایج این پژوهش شناخت تحولات و تغییرات ساختاری منطقه لرستان از لحاظ سیاسی به ویژه سیاست تخته‌قاپو کردن عشایر و واکنش‌های آنها در نتیجه این امر است و از لحاظ اجتماعی بررسی تحولات و تغییرات صورت گرفته در ترکیب و ساختار منطقه لرستان از منظر داده‌های تاریخی است.

نگاهی به منابع:

در پژوهش حاضر منابع و مآخذ چندی مورد استفاده قرار گرفته است که در ذیل به معرفی برخی از آنها پرداخته خواهد شد.

اسناد:

از آنجا که اسناد آرشیوی منابع زنده‌ای در راستای تحولات تاریخی به‌ویژه در دوره مورد بحث می‌باشند لیکن می‌توانند مبنای اساسی مهمی برای نوشته‌های تاریخی باشند، از این رو در این پایان‌نامه از اسناد گوناگونی از جمله اسناد آرشیوی سازمان اسناد ملی ایران و اسناد مجلس شورای اسلامی و کتب اسناد از جمله اسناد سرتیپ محمد شاه‌بختی و اسناد نخستین سپهبد ایران مورد استفاده قرار گرفته است.

تاریخ‌نگاری‌ها:

تاریخ لرستان روزگار پهلوی: این کتاب اثر محمدرضا والی زاده معجزی است که از شکل‌گیری کودتای 1299ش آغاز و با بیان جریان ملی شدن صنعت نفت به پایان می‌رسد. این اثر اولین و مهم‌ترین

منبع تاریخ نگاری لرستان در دوره پهلوی از لحاظ حجم و محتوا می‌باشد. والی‌زاده معجزی از جمله مورخان است که حوادث این دوره را یا از نزدیک تجربه کرده است و یا بی‌واسطه از عوامل آن حوادث شنیده است. علاوه بر این وی بنا بر موقعیت خانوادگی خود و حضور در دستگاه‌های دولتی در سال‌های پایانی حکومت پهلوی اول به اسناد و گزارش‌های فراوانی دسترسی داشته است که از جمله نقاط قوت این کتاب است محسوب می‌شود. گرچه بیشتر حجم کتاب به شرح حوادث لرستان از کودتای 1299 تا شهریور 1320 می‌پردازد اما می‌توان گفت این کتاب دقیق‌ترین کتاب منتشر شده درباره عملیات ارتش پهلوی در منطقه لرستان است. امنیت و پیشرفت دو شاخص عمده معجزی در این کتاب برای ارزیابی کارنامه حاکمان لرستان و دودمان‌های حکومت‌گر ایرانی است، وی قاجارها را به سبب ناتوانی در برقرار امنیت در سراسر کشور همواره مورد نقد قرار داده است و در مقابل دودمان پهلوی به سبب برقراری امنیت جایگاه والایی در تحلیل‌های معجزی دارد. وی در نوشته‌هایش بیشتر به شرح رویدادها توجه دارد تا به ارائه تحلیلی مشخص از وقایع موجود.

خاطرات نخستین سپهبد ایران: این اثر تألیف سپهبد امیراحمدی شخص اول حوادث لرستان و مجری اصلی این حوادث در عهد پهلوی اول است. می‌توان گفت مطالب این کتاب به دلیل حضور شخص مؤلف در اکثر وقایع حائز اهمیت است، اگرچه وی در ادامه کار بیشتر به دنبال موجه جلوه دادن اقدامات پهلوی اول و ارتش تحت فرمان خویش در لرستان است. از آنجا که این کتاب از دید یکی از سران اصلی درگیر در جنگ نوشته شده است در این صورت باید با احتیاط به مطالب آن نگاه شود.

اسناد نخستین سپهبد ایران: این کتاب نیز به مانند کتاب خاطرات امیراحمدی اشارات جالبی به حوادث لرستان در عهد پهلوی اول دارد و دستورات صادر شده و واصل شده توسط امیراحمدی در این خصوص حائز اهمیت است و از منابع دست‌اول تاریخ‌نگاری لرستان در عهد پهلوی اول به حساب می‌آید اما به علت عدم رعایت بی‌طرفی و انتساب وی به یکی از جناحین درگیر در جنگ نگاه به مندرجات آن نیز باید با دقت و احتیاط همراه باشد.

خاطرات و اسناد سپهبد علی رزم‌آرا: این کتاب هم اگرچه منتسب به یکی از طرفین درگیری است و وی نیز در بسیاری از موارد درصدد موجه جلوه دادن اعمال خود در لرستان بوده است ولی باید گفت نسبت به دیگر منابع این دوره کمتر با دید جانبدارانه نوشته شده است و در آن به فساد و ظلم و ستم

فرماندهان نظامی در منطقه و حتی کوچ ناگوار عشایر لرستان به دیگر مناطق دوردست پرداخته شده است.

جغرافیای نظامی ایران (لرستان): این کتاب نیز اثر سپهبد علی رزم‌آرا است و از دیگر منابع دست‌اول تاریخ لرستان در دوره پهلوی می‌باشد که در بررسی موقعیت جغرافیایی و نظامی لرستان به ویژه در دوره مورد بحث و طرح تخته‌قاپو در میان عشایر لر و سرکوب عشایر از سال 1308 تا 1320 اهمیت فراوانی دارد.

تحقیقات جدید:

در میان نویسندگان جدید سکندر امان‌اللهی بهاروند از جمله نویسندگانی است که به طور جامع و مفصل به بحث و بررسی پیرامون ایلات و عشایر از جمله ایلات و عشایر لر پرداخته است و کتب ارزشمندی از جمله قوم لر و کوچ‌نشینی در ایران و مقالات متعدد فارسی و لاتین در این باره نوشته است. وی در آثار خود به طور جامعی به زندگی سیاسی اجتماعی ایلات از جمله ایلات لر از ابتدا تا کنون پرداخته است. در همین راستا تألیفات ارزشمند این نویسنده در بسیاری از قسمت‌های این پایان‌نامه مورد استفاده مؤلف قرار گرفته است.

روزنامه‌ها:

از آنجایی که روزنامه‌ها نزدیک به زمان حوادث بوده‌اند، از این رو در بررسی حوادث از جمله منابع درجه اول و درخور توجه به حساب می‌آیند و می‌توان مطالب مهمی از مندرجات روزنامه‌ها استخراج کرد. در این پژوهش از روزنامه‌های اطلاعات و ایران استفاده شده است.

بخش اول:

جغرافیای لرستان

- فصل اول: اوضاع اقلیمی منطقه لرستان**
- فصل دوم: جغرافیای انسانی منطقه لرستان**
- فصل سوم: جغرافیای تاریخی و سیاسی لرستان**

از ابتدا تا کودتای سوم اسفند 1299

فصل اول:

اوضاع اقلیمی منطقه‌ی لرستان

1-1-1- موقعیت جغرافیایی لرستان:

از آنجا که جغرافیا و شرایط محیطی اساس درک، تبیین و فهم تغییرات تاریخی است.¹ از این رو یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین عواملی که در طرز معیشت مردم یک منطقه و در تغییر و تحولات تاریخی آن نقش بسزایی دارد، اوضاع جغرافیایی و شرایط طبیعی اعم از اوضاع اقلیمی و ناهمواری‌های آن است که تأثیر مستقیمی بر تحولات اقتصادی، سیاسی و نظامی منطقه دارد. در همین راستا و برای شناخت بیشتر منطقه و آگاهی به شرایط طبیعی آن که از فاکتورهای مهم تحولات منطقه بوده است، بررسی شرایط جغرافیایی منطقه ضروری به نظر می‌رسد.

«لرستان با مساحتی بالغ بر 31384 کیلومتر مربع بین 32 درجه و 37 دقیقه تا 34 درجه و 22 دقیقه عرض شمالی از خط استوا و 46 درجه و 51 دقیقه تا 50 درجه و 3 دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد»² و از شمال به استان‌های همدان (نهاوند و ملایر) و مرکزی (اراک، سرپند و خمین)، از شرق به استان اصفهان (گلپایگان، فریدونشهر و فریدن)، از جنوب شرقی به استان چهارمحال بختیاری، از جنوب به استان خوزستان (دزفول و اندیمشک) و از غرب به استان کرمانشاه (اسلام‌آباد و هرسین) و ایلام (دره شهر) محدود می‌شود. بلندترین نقطه استان اشترانکوه با 4050 متر ارتفاع از سطح دریا و پست‌ترین نقطه آن در جنوبی‌ترین ناحیه استان در حدود 500 متر ارتفاع دارد.³ به لحاظ اداری با گسترش مناطق تحت کنترل دولت نوین، رضاشاه طبق مصوبه 16 آبان 1316 به سازمان‌دهی مجدد کشور پرداخت و ایالات جای خود را به استان‌ها داد. کشور به شش استان و پنجاه شهرستان با زیر مجموعه‌های بخش، دهستان و قصبه تقسیم شد. این شش استان شامل استان‌های (1) استان شمال غرب (2) استان غرب (3) استان شمال (4) استان جنوب استان شمال شرقی (5) استان مکران می‌شد. منطقه لرستان جزء استان غرب (خوزستان) به شمار می‌آمد. این سیاست در راستای تجزیه و انتشار ایالات و اقوام مختلف و جلوگیری از تمرکز آنها در نقاط مختلف صورت گرفت، به طوری که با تفاوت‌های قومی تقسیمات زبانی و مذهبی ساکنان آنها منطبق نبود و اقوام مختلف در استان‌های مختلف پراکنده شدند.⁴ در

1. بیگ محمدی، حسن، مقدمه‌ای بر جغرافیای تاریخی ایران، اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان، چ سوم، 1382، ص 3.

2. رشیدیان، هدایت اله، خرم‌آباد در گذر جغرافیایی انسانی، خرم‌آباد، انتشارات افلاک، 1381، ص 15.

3. صفوی، سید یحیی، مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران، چ چهارم، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، 1382، ص 158.

4. صالحی امیری، سیدرضا، مدیریت منازعات قومی در ایران، با مقدمه سیدمحمد خاتمی، تهران، انتشارات مجمع تشخیص مصلحت نظام و مرکز تحقیقات استراتژیک، 1385، صص 250-254.

این تقسیم‌بندی منطقه لرستان دارای 12 شهر به مرکزیت خرم‌آباد بوده است و تعداد سکنه آن را دویست هزار نفر تخمین زده‌اند.¹ در دهه 1340 ش لرستان به صورت فرمانداری کل و در سال 1352 به استان تبدیل شد.²

1-1-2- آب و هوای منطقه لرستان:

منطقه لرستان بدلیل فشردگی کوه‌ها، واقع شدن در عرض جغرافیایی متوسط، ارتفاع نسبتاً زیاد از سطح دریا و موقعیت سلسله جبال زاگرس نسبت به جهت وزش بادهای مرطوب غربی و اثر بادهای گرم جنوب ایران که اختلاف دما را به بیش از 80 درجه سانتیگراد می‌رساند، از تنوع آب و هوایی برخوردار است.³ این تنوع آب و هوایی از شمال به جنوب و از شرق به غرب به‌طور کامل محسوس می‌باشد که شامل سه منطقه آب و هوایی است.⁴ آب و هوای سرد کوهستانی شمال، شمال‌غربی و شرق استان یعنی بروجرد، الشتر، چغلوندی، دلفان و شمال زاغه که ارتفاع کوه‌ها بین چهار تا پنج هزار متر است، را در برمی‌گیرد و دارای زمستان‌های پربرف و بهاران پر باران است. آب و هوای معتدل مرکزی شامل نواحی مرکزی استان و حدفاصل بین مناطق گرمسیر و پست جنوبی با ناحیه کوهستانی و سردسیر شمال و شمال‌شرق است. این ناحیه دارای تابستان‌ها و زمستان‌های ملایم است و بارش اغلب به‌صورت باران می‌باشد. این نوع آب و هوا بیشتر خرم‌آباد و بخش‌هایی از شهرستان الیگودرز را در برمی‌گیرد. آب و هوای نیمه گرمسیری جنوبی، نواحی جنوب و جنوب‌غربی به علت تأثیر بادهای گرم خوزستان و کم بودن عرض جغرافیایی و نداشتن ارتفاعات، حداکثر دما را در تابستان دارا است. نواحی جنوب خرم‌آباد، اطراف شهرستان الیگودرز، شهرستان پلدختر و بخش پاپی در این محدوده آب و هوایی قرار می‌گیرند.⁵ این تنوع شدید آب و هوایی و غلبه دو نوع آب و هوای متضاد و مشخص در منطقه لرستان به ویژه در نواحی شمال (سردسیری) و جنوب (گرمسیری) باعث شکل‌گیری و تداوم زندگی کوچ‌نشینی و معیشت دامپروری در این منطقه شده است.

1. رزم‌آرا، علی، جغرافیای نظامی ایران (لرستان)، بیجا، بینا، 1320، ص 154.

2. افسر پور، عبدالله، شاهی نیلی پور، «مرزهای لرستان»، لرستان پژوهی، ش 3 و 4. سال اول، پاییز و زمستان 1377. ص 58.

3. صفوی، پیشین، ص 160.

4. حقیقت، عبدالرفیع، فرهنگ تاریخی و جغرافیای شهرستانهای ایران، تهران، انتشارات کوهش، 1376، ص 525.

5. صفوی، پیشین، ص 161.